

6. A HAGYOMÁNYOS FALUSI ELIT ELLENI TÁMADÁSOK

A Székelyföld falusi régióiban a negyvenes évek második felében elsöprő többségben levő, jobboldali-konzervatív beállítottságú értelmiségiek kiszorítására, előbb a szervezeti, majd a helyi társadalmi pozíciókból való eltávolítására indított kampány nyitóaktusa Luka Lászlónak 1947. május 22-én a kolozsvári *Igazságban*, a RKP erdélyi napilapjában megjelent cikke: *A romániai magyarság útja*. A magyar nemzeti egység felszámolása érdekében, a Román Kommunista Párt másfajta (internacionalistának nevezett) egység kialakítását célzó politikájának jegyében Luka szembefordult az eddig követett, és az 1946-os választások során még érvényesülő népfrempolitikával, meghirdette az „elvtelen magyar egység” elvét. Ezt az ideológiai elvet és a magyar szervezeti-intézményes egység szétzúzását követelő parancsot lehet az elkövetkezendőkben az osztályharcra, az RKP hatalmi terjeszkedésével szembeni magyar összefogás megbélyegzésére és az ezt hirdetőket elhallgatására felhasználni.

A Magyar Népi Szövetség 1948. december 10–12-i negyedik, egyben utolsó kongresszusán Luka László már pártutasításként fogalmazza meg: a Magyar Népi Szövetségnek kell megakadályoznia, hogy a magyar burzsoázia nemzetiségi sérelemként tudja feltüntetni, és a nyilvánossággal elfogadtatni a saját sérelmeit.¹ Tehát a Szövetség feladata a magyar rétegek érdekének védelme helyett a párt oldalán, a párt utasításait követve a sérelmeket hangoztatók leleplezése és elnémítása. Ha igaz az, hogy az 1946-os esztendő a Magyar Népi Szövetség válságát² hozta, akkor az

1949-ben már szó sincs válságról: a „transzmissziós szíj” szerepet játszva, mint egy kiszabott tervet, teljesíti a Szövetség mindazt, amivel az RMP megbízza.

A Székelyföld legnagyobb tömegszervezetében, 1949-ben nagy erővel folynak az 1947-ben megkezdett, a tagságot és főleg a vezetőséget érintő tisztogatások, kizárások. 1947 végétől 1950 júliusáig 129 ezer kizsákmányolónak nevezett tagot távolítottak el a szervezetből.³ A Központi Intézőbizottság 1948. január 15–16-i ülésén döntött el, hogy a szövetség kulturális osztályai, a Szövetség kiadásában megjelenő lapok az ideológiai harc eszközei lesznek, és ezzel erősítik a népi demokráciát. 1949-ben a *Romániai Magyar Szó*, a Szövetség 1947-től Bukarestben megjelenő országos napilapja (főszerkesztő Kacsó Sándor, felelős szerkesztő Robotos Imre), a *Népújság*, a Szövetség Marosvásárhelyen megjelenő székelyföldi napilapja (felelős szerkesztő Kovács György), nemcsak az új eszméket hirdették, az új megvalósításokat dicsőítették, az új ünnepeket szervezték, hanem a leleplezésekben, a helyi közösségek megosztásában és a helyi értelmiség elhallgattatásában is kivették részüket.

1948 végére, az államosítás után, a tisztviselői kar 1949. februári megszürése, valamint március 2-án, az ötven hektárnál nagyobb birtokok kisajátítása és a birtokosok deportálása⁴ után már nem maradtak a székelyföldi városokban és falvakban úgymond rendszerellenes felfogást, azaz jobboldali, konzervatív elveket valló vagyonos, vagy vezető állásban levő emberek. A kisajátítás és deportálás eseménye azon túl, hogy családi, helyi tragédiák sorozatát jelentette, jelentős mértékben befolyásolta a közhangulatot. A hatalom demonstrálta, hogy most már vagyoni állapotától, a helyi közösségben elfoglalt helyétől függetlenül mindenkit képes elérni, büntetni, elhurcolni, osztályellenségként megbélyegezni – ahogy éppen érdeke és kedve diktálja. Ez ellen pedig a falusi társadalom emberei sem egyénileg, sem közösségileg nem tudnak, nem tudhatnak hatékonyan védekezni. Az ötvenes éveket széles körben jellemző legfőbb megbélyegzés, amit káderezésekkor felrót-

tak az állami alkalmazottaknak, azaz elvben bárkinek, a „kulák származás”, nem jelentette azt, hogy valóban ehhez a régebbi, vagyonos, vezető, jobboldali réteghez tartoztak volna, mert ez a réteg mint társadalmi kategória, helyi hatalmi csoport már 1949 végén sem létezett. Róluk csak a hatalom beszélt, hogy az ellenség képét, az osztályharc fokozása érdekében, újratermelhesse. A „levitézlett földesurak”, papok, tanítók, amennyiben nem azonosultak az új hatalommal, a „reakció képviselőinek” neveztek, akik pedig velük szimpatizáltak, őket valamilyen módon segítették, azok „a reakció szekértolói” lettek. Az osztályharc csak a kíméletlenséget ismeri.

A MNSz gyűlések fokozatosan változtak át ítélőbíróssággá. Meghatározó szerepük mindenütt a fentről érkezett kiküldötteknek volt. A helyiek még „ingadoztak”, esetenként azt is mondták, ami a véleményük volt, és nem azt, amit kellett. Mindenütt akadtak azonban meggondolatlan, sértett vagy egyszerűen a hatalomnak hamar behódoló emberek. Apácán 1949 február elején törvényismertető nagygyűlést szerveztek, és ezen hangoztatta Gáspár József, hogy a szövetség tagjai között ő nem ismert kizsákmányolókat és kizsákmányoltakat, csak magyarokat. A Brassóból érkezett előadó „nyomban rámutatott az elvtelen magyar egység veszélyére, amit a kulákok és más reakciók szeretnek hangsúlyozni”.⁵ Ezen kívül semmit sem tudott tenni, mert a helyiek ismerték Gáspárt, és nem akadt olyan valaki, aki megtámadta volna. Nem így járt Orbán István kántor, szabó és nyolc holdas gazda. Ő is ugyanúgy beszélt, mint Gáspár, de akadt egy szegény-paraszt, Bibó Mátyás, aki felesben földet bérelt tőle, és aki leleplezte: azzal, hogy felébe kellett ő művelje az Orbán földjét, amaz munka nélkül jutott haszonhoz, sőt, „nem átallotta a termés megosztásakor a fennálló szokás ellenére a répalevél felét is követelni tőle”.⁶ A sértett Bibó hozzászólása után vita kerekedett, és voltak, akik „rámutattak arra, hogy Orbán István, ez a hamisítatlan kulák szellemű iparos és gazda visszaélést követett el a csépléskor is, amiért meg is büntették”.⁷ A törvényismertetés

céljából összehívott gyűlés osztályharcos fordulatot vett, a kiküldötteknek és a helyi közreműködőknek köszönhetően.

A következő állomás az volt, amikor a gyűlés célja nem más, mint a leleplezés és kizárás. Nyujtódon július 24-én tartották meg azt a MNSz gyűlést, ahol osztályellenségnek nyilvánították Bács József zsírosparasztot, Veres Venczel kulákgazdát, Pap János zsírosgazdát, Bardócz Lajosné kulákasszonyt.⁸ A helyzetre jellemző az is, ami Zetelakán történt 1949 májusában-júniusában. Előzőleg, a katolikus szerzetesrendek felszámolása után néhány apáca és szerzetes Székelyudvarhelyről kénytelen volt kiköltözni Zetelakára, ahol Ferenc Ervin ferences barát, aki ott plébánosi szolgálatot látott el, befogadta őket. A hivatalos álláspont szerint az „apácák érkezése után valóságos szervezkedés indult meg Zetelakán. Házról-házra jártak a barátok, házról-házra jártak az apácák és mint „szent titkot” adták a becsületes hívő embereknek az angol-amerikai imperializmus céljait szolgáló fekete reakció rémhíreit.”⁹ Úgy gondolom, hogy valóban kiépítettek a községbe érkező barátok és apácák egy kapcsolatrendszert, de annak inkább a segítség, tanácsadás lehetett a célja, és korántsem mellékesen, az ország és a világ híreiről is tájékoztatták, a saját szempontjaik szerint kommentálva, a falusiakat. A vezető gazdarétegben is befolyásra tettek szert – azaz, a korszak zsargonjára ezt átfordítva: „Tárt ajtókat és hű szövetségeseket talált a klerikális reakció a község kulákjaiban.”¹⁰

A fent említett időszak két eseménye is mutatja, hogy valóban erős befolyása volt a falu népére ennek a csoportnak. A kultúrversenyek idején nem tudtak jelentősebb erőket mozgósítani a faluból és talán nevetségessé is váltak a falu előtt, mert csak az „analfabetizáló iskola” volt növendékei közül sikerült egy (valószínűleg nem magas színvonalon játszó, idősebb korúakból álló) színjátszó csoportot toborozni. A helyi IMSz „öntudatos tagjai”-ra nem hallgattak a fiatalok már azért sem, mert „Ferenc Ervin összefogva a kuláksággal, a kultúrversenyek meghirdetése után azonnal megkezdte az ellenséges propagandát. Fegyverük ezúttal is a

vallásosságon keresztül való megfélemlítés: A tánc és az énekszó az ördögtől való – mondták –, a szülők tartásuk vissza gyermekeiket.”¹¹ Zetelakán a szülők a papra hallgatva, vagy más okokból, de valóban visszatartották gyermekeiket.

A község vezetői látták, hogy segítség nélkül nem tudnak úrrá lenni a helyzeten. A közhangulattól is megijedtek, hiszen „Zetelakán és környékén, a forgalomtól távol eső hegyi falvakban széles hullámokban terjednek a legképtelenebb babonák és rémhírek, hogy befolyásuk alá kerítsék a vallásos és hiszékeny néptömegeket. Háborút hozó dátumok kerülnek be a köztudatba, melyek hasonlóan a járványos betegségek kórokozóihoz, láthatatlan ellenségként járnak házról-házra, hogy letérítsék a haladás útjáról a dolgozó- és középparasztságot.”¹² Egyszóval: az emberek nem hallgattak rájuk, és amint a fiatalok esete mutatta, nem féltek tőlük.

A község vezetői a megyei pártbizottságra mentek tanácsot, segítséget kérni. Nem tudható, miben is egyeztek meg a pártbizottság vezetőivel, milyen konkrét intézkedéseket hoztak. Az egyik talán ez: a *Romániai Magyar Szótól*, Bukarestből munkatársat küldjenek a helyszínre, az eset kivizsgálására és a község ügyeinek, a résztvevők nevének nyilvános megszégyenítésére. Ennek eredményeként született meg a cikk: Zetelakán leleplezik a „láthatatlan” ellenséget. Zsírosparasztok, papok, apácák szövetsége a haladás ellen.¹³

A tanítás, amelyet Zetelaka község demokratikusnak nevezett vezetői meg kellett fogadjanak, a következő volt: „Leplezzétek le az ellenséget, hogy megvívhatatok vele!” Az általános elégedetlenséget, a szembenálló ideológia hatásait, a közösség kialakuló egységes szembenállását úgy lehet csökkenteni vagy megszüntetni, ha egyszerre indítanak harcot minden fronton a megnevezett, kijelölt személyek – a láthatóvá tett ellenség – ellen. Hogy kiket vittek be a székelyudvarhelyi Szekuritátéra a megyei pártbizottság és a helyi vezetés közös akciójának elindítása után, és hogy mi is történt ott velük, nem tudom. Azt sem, hogy gazdasági téren milyen megszorító intézkedéseket, az adó vagy a beszolgáltatás

teljesítésére milyen eszközöket alkalmaztak Zetelakán. Ami bizonyos: a helyi és megyei hatalomnak 1949 május-júniusában koncentrált támadást kellett kitervelnie és indítania a helyi társadalom vezetői, szószólói ellen, mert az egyháznak Zetelaka népére gyakorolt hatását és hatalmát másképpen nem tudta megtörni. Bizonyos az is, hogy ez egy növekvő hatalmú és önbizalmú, a hatalmi eszközök és erőforrások felett csaknem korlátlanul rendelkező vezetés álláspontja. A további erősödés és építkezés alapjául a kreált ellenségek látványos legyőzése, az általános megfélemlítés szolgál.

6.1. „népi demokráciánk papi palástba bújt ellenségei...”.

Leszámolás Márton Áronnal és híveivel

Az osztályharc egyik éle – mint azt már bemutattam – a papok, az egyházak ellen irányult. A protestáns egyházak 1948 októberében az állam által is jóváhagyott új szervezeti szabályzatot kaptak, és a továbbiakban lojálisan viszonyultak az új hatalomhoz. Más volt a katolikus egyház helyzete. Ennek voltak a legerősebb nyugati kapcsolatai, gyökerei. A papok cölibátusban éltek, családjuk zsarolásával kevésbé voltak megfélemlíthetők. Az új hatalom számára miután felszámolták a polgári pártokat, beolvasztották a szociáldemokrata pártot, előkészítették az ortodox és unitus egyházak „egyesítését”, egyetlen igazán komoly ellenfél maradt, a római katolikus egyház.¹⁴

A nyílt harc kezdete 1948. június 17: Románia felmondta a Vatikánnal megkötött konkordátumot. Augusztus 3-án államosították az egyházi iskolákat, állami alkalmazottakká nyilvánították azok személyzetét. 4-én rendelettel szabályozták a kultusz-feltételeket: hány hívő kell ahhoz, hogy önálló püspökség legyen; vallásoktatás nem történhet az iskolákban; államosították az egyházak vallásoktatást szolgáló épületeit, lakásait, a még megha-

gyott földjeit; a lelkészek állami fizetést kaptak, az egyházak költségvetését az állam szabta meg, szabályozta a képzést, és a személyzeti kérdésekbe (áthelyezések, nyugdíjazás) is beleszólt.¹⁵ A katolikus egyház nem fogadta el ezeket a feltételeket, nem ismerte el az állam fennhatóságát.

A *Scânteia* 1949. február 10-i számában jelent meg *A vallásszabadság kérdéséről* című, az alapvető ideológiai-gyakorlati viszonyulást megmutató és szabályozó cikk.¹⁶ Az írás az Alkotmányra hivatkozik, amely szerint „a Román Népköztársaságban a lelkiismereti és vallásszabadságot az állam biztosítja. A vallásfelekezetek szabadon szervezkedhetnek és szabadon működhetnek, ha szertartásuk és gyakorlatuk az alkotmánnyal, a közbiztonsággal, vagy a jóerkölccsel nem ellentétes.”¹⁷ És ami mögötte van: ez a vallásszabadság az a fajta vallásgyakorlás, amit az állam jónak tart és megenged. Ha azt tartja jónak, hogy megszüntessen egy vallást, akkor ez maga a vallásszabadság: „A vallásszabadság tiszteletben tartásának egyik példája a görög katolikus hívők visszatérése az ortodox egyházba. A népi demokratikus rendszer úgy vélte, hogy ez minden hívő lelkiismereti kérdése, és az állampolgárok a legteljesebb szabadsággal döntenek felőle.”¹⁸ Mármost arról, hogy az egyházuk megszűnte után melyik más egyházhoz csatlakoznak, amennyiben nem akarnak ortodoxok lenni.

A katolikus papok közül néhány tevékenységét tételesen is kiemelik, ellenségként megnevezik és elítélik az ideológusok.

„Egyes katolikus papok ártalmas, reakciós jellegű politikai tevékenységet fejtenek ki a szószékről és a templomon kívül egyaránt. Mi a célja ennek a tevékenységnek, azt megmutatta Mindszenty hercegprímás pere. Bebizonyosodott, hogy országunk néhány magas rangú katolikus papja – román és magyar egyaránt – szoros kapcsolatban volt Mindszentyvel. Mindszenty, a Vatikán és az amerikai kémizolgálat hűséges szolgája, azon fáradozott, hogy megdöntse Magyarországon a népi demokratikus rendszert és megfossza az országot függetlenségétől. Világos, hogy egyetlen demokratikus rendszer sem tűrhet meg ilyen bűnös tevékenységet,

melynek semmi köze sincs a vallásos hithez, sem a hívók döntő többségének érzelmeihez.”¹⁹

A cikk végül is két mondatban foglalja össze a lényegét: mi az, amit az új hatalom tiszteletben, és mi az, amit megengedhetetlennek tart.

„A népi demokratikus rendszer szigorúan tiszteletbe tartja a lelkiismereti szabadságot és a vallásgyakorlás szabadságát.

Ugyanakkor azonban megengedhetetlennek minősíti azt, hogy a népi demokrácia ellenségei arra használják föl a hívók vallásos érzelmeit, hogy megakadályozzák a dolgozó nép politikai és morális egységének megszilárdítását és gyengítsék a dolgozók egyesült erőfeszítését a szocializmus építésében.”²⁰

A második kijelentés igazságában nem kételkedhetünk, hiszen ez egybeesik az új hatalom alapvető érdekével: hívei csak neki lehetnek, a hívók vallásos érzelmei csak az általa meghirdetett eszmékhez kötődhetnek, és ezeket a vallásos érzelmeket csak ő mozgósíthatja a kijelölt célok megvalósítása érdekében. Ha ez igaz, akkor viszont az első kijelentés hamis.

Az új hatalomnak az államosított erkölcsre (munkaversenyek, jó és rossz osztályharca) éppúgy szüksége van, mint a vallásgyakorlás (lásd az ötödik fejezetben: új ceremoniális ünnepek) ellenőrzésére.

6.1.1. A kampány

1949-ben a Székelyföldön a katolikus egyház, ennek püspöke, Márton Áron ellen indult végső, a püspök bebörtönzéséhez, az egyház egységének megtöréséhez vezető hajsza. 1949 egyébként is – az egyházi iskolák 1948-as államosítását követően – a vallásos egyesületek felszámolásának, a katolikus szerzetesrendek feloszlásának éve.²¹ Az egyház teljes mértékben elveszti vagyonát, intézményesített társadalmi támogatását. A gyulafehérvári papneveldét Márton Áron letartóztatása után ideiglenesen bezárják, az egyház szervezettsége, működőképessége a minimumra csökken.

Az év januárjától augusztusig a *Romániai Magyar Szóban*, az *Igazságban* és a *Népújságban* 47 írás témája a papi reakció vagy Márton Áron elleni vádak. Júniusban, a legviharosabb időszakban 20 cikk foglalkozott ezzel a témával. Ha alkalom adódott rá, akkor egy-egy katolikus pap viselt dolgairól, félrelépéseiről folyamatosan írtak az újságok. Utólag teljesen másként értelmezhetjük az eseteket. Például Szócs Béla csíkdánfalvi plébánost már 1948 szeptemberében ellenségnek nyilvánítják: „Csíkdánfalván, ebben a konok zsirosparasztjairól hírhedt községben nem nézik jó szemmel a vasárnaponként falumunkát végző városi dolgozókat. Nem nézi őket jó szemmel főleg Szócs Béla plébános, aki nem átallja őket a szószékről koprédikálni. Ahelyett, hogy hivatásához méltóan az emberek közötti szeretetet, békét, megértést hirdetné, nyíltan népellenes propagandát folytat. (...) a falujárókat ördögöknek nevezi, akik a főördögöknek, a rossz szellemeknek az országát akarják ebben az „angyali” faluban megvalósítani. A lelkipásztor tegye azt, amit a Szentírás, a vallás, az erkölcs, az emberiség és saját jó lelkiismerete parancsol, s hívei vallásosságát ne használja uszítására.”²² A konfliktus világos: Szócs Béla szerint a vasárnapi falumunkások hirdetik széthúzást, tesznek rosszat a falunak – a hatalom szerint éppen az számít uszításnak, népellenes propagandának, ha az egységbontásra felhívja a figyelmet, ha nyíltan beszél és megnevezi a közös ellenséget.

6.1.2. A csíksomlyói búcsú napja

Márton Áronnak a csíksomlyói búcsú volt a letartóztatása előtti utolsó, nyilvános megjelenése. Az ellene folytatott hajsza ekkor ért tetőpontjára. Már 1949. február elsején megvonták „demokraciellenes magatartásukért” a katolikus egyház mintegy 130 papjának, így a két püspöknek, Márton Áronnak és a iasi-i Anton Durcovicinak a fizetését.²³ Májusban Márton Áron rendelettel tiltja meg a papoknak, hogy a Magyar Népi Szövetségben tevékenykedjenek. Ezt a lépést a propaganda ellene igyekszik felhasználni,

amikor tettét a vallásszabadsággal való súlyos visszaélésnek nevezi. „Vajjon a katolikus egyházi szertartások követelik meg (...), hogy híveit és az egyházi hierarchiában alárendelt lelkészeket eltiltsa a demokratikus tevékenységtől, eltiltsa a demokratikus szervezetekben való részvételtől, a magyar dolgozók egyetlen nemzetiségi tömegszervezetében, a magyar Népi Szövetségben kifejtett munkától? Nem, nincs ilyen egyházi szabály. Amikor Márton Áron püspök arra vetemedik, hogy ilyen parancsokat adjon, akkor már nem püspöki funkciót végez, hanem a dolgozó nép ellen politizál...”²⁴ De igazából az fáj a hatalomnak, hogy a püspök nem hódolt be: „vajjon véletlennek lehet-e tekinteni, hogy pl. Márton Áron, aki papi működése óta minden népellenes rendszernek esküt tett – különböző ürügyek címén megtagadta, hogy felesküdjön a RNK-ra, a városi és falusi dolgozók hazájára?”²⁵ Meg az, hogy az egyháznak a Székelyföldön támogatói vannak, ezek szervezkednek: az egyházi vezetők „nemcsak a papi szószerket használják fel a demokrácia elleni bujtogatásra, hanem – különösen Háromszék megyében – a kulákok lakásait is, ahol népellenes terveket szőttek a szocializmust építő hazánk biztonsága ellen.”²⁶

1949. június 4-én került sor az 1990 előtti utolsó, nyilvános csíksomlyói búcsúra.²⁷ A búcsú előtti és utáni hetekben Márton Áron a Székelyföldet járta, bérnakörúton volt. A búcsú után három héttel letartóztatták, elhurcolták. A Székelyföld katolikus részén ezekben a napokban a legélesebb a konfliktus, a leginkább kirajzolható a – még lehetséges – szembenállás. Ugyanis mindközben vasárnapról-vasárnapra újabb állomáshoz ér a négy székely megye nagy kultúrversenye, a „kultúrforradalom”. Kivételt Csík megye és pünkösdi szombatja képez: ekkor ugyanis, előre kitervelten és megfontoltan, nemcsak vasárnap, hanem szombaton is megrendezték a községek közötti tömegszakaszt.

Ezen a napon szemtől szembe álltak a frontok: a búcsúra vonulók és a kultúrversenyekre igyekvők; az egyikre mozgósító, egyiket szervező egyház, élén a Gyimesből fehér lovon bevonuló, embergyűrűvel védett Márton Áronnal,²⁸ a másikat szervező új

hatalom a maga aktivistáinak csapataival, valamint a tényleges hadsereg felvonuló, minden eshetőségre készen katonai hadgyakorlatot tartó egységeivel. Konfliktus nem alakult ki: a búcsúsok is hazaszéledtek, a kultúrünnepélyek is a maguk medrében lezajlottak.

Mi történt azonban a kulisszák mögött? Márton Áron és hívei számára a találkozások, beszélgetések az esélyek latolgatásának, az áldozatvállalásra és esetleges vértanúságra való felkészülésnek az alkalmai. A búcsú arra adott lehetőséget, hogy felmérhessék: milyen tömeg áll mögöttük.

A katolikus egyház vezetőivel döntő leszámolásra készülő új hatalom a kultúrversenyeket erődemonstrációnak, ellendemonstrációnak szánta. Aki versenyzett vagy a nézőtéren tolongott, az nem igyekezett papja vezetésével, egyházi zászlók alatt Csíksomlyóra, hanem a szocialista ünnepen demonstrált: „Ünnepi, de egyben győzelmi napja volt Csíkmegye egész dolgozó népének június 4-e, a nagy székelyföldi kultúrversenyek keretében egész Csík megyében lezajló körzeti versenyek napja.”²⁹ A hivatalos nyilvánosságban csak egy ünnep létezett: szó sem esik arról, amiről minden Csíkban élő felnőtt ember, székelyföldi katolikus tudott: a búcsúról. Az elhallgatás a talán nem is igen létező pártatlan szemtanúk, valamint az egyházi oldalon állók számára annál félelmetesebb, fenyegetőbb lehetett. A két tömeg, a két vezető-réteg, a két ideológia közötti szembenállás a vezércikkekből sejlik fel, hiszen ezek a csíki dolgozó nép győzelméről³⁰ beszélnek, meg arról, hogy „A dolgozók javára dőlt el a székelyföldi kultúrverseny döntő ütközete”.³¹ Ezen a szombaton „Pattogó induló hangjai mellett, virágos díszkapuk alatt vonult be Csík dolgozó népe a művelődés birodalmába.”³² Dolgozó népként azok értendők, akik részt vettek a kultúrversenyen. Ugyanide tartoznak azok is, akik a reggeli órában éppen ott tartózkodtak Csíkszentsimon főutcáján, amikor megérkeztek a motorkerékpár-versenyzők.

„A kanyarban feketén, mint valami mai időbeli kentaur feltűnik az első versenyző és követik hosszú sorban elnyúlva társai. A

község főterén megállnak, pihennek egy keveset, mutatványokkal szórakoztatják a község ámuló népét. De ez sem elég, egy-kettőre felültetik maguk mögé vagy maguk elé a gyermekeket, fiúkat, leányokat, és megmotorkerékpároztatják őket. Van is öröm, sikoltozás. Na de vége a tréfának, a versenyzők felállnak a rajthoz, int az indító, felbőgnek a versenygépek, és Bukarest, Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Brassó legjobb ötven versenyzője továbbindul a megyeszékhely felé.”³³

6.1.3. Agitátorok a búcsún

Csikszereda központjában 1949. június 4-én a kultúrversenyen kívül több hivatalosan szervezett rendezvény zajlott. A sportpályán labdarúgó-mérkőzés a marosvásárhelyi RATA és a bukaresti Rapid csapatai között (ezekben az években mindkettő a nemzeti bajnokság legjobbjai közé tartozott), az utcákon gyorsasági motorkerékpár-verseny. Itt, a város belső területén az állami kereskedelmi vállalatok sátrakat állítottak fel, ételt és italt árusítottak. Első alkalom volt, hogy erre nem a kegytemplom közelében, a Szék útján került sor. Az új vezetés nem adott engedélyt arra, hogy oda is elárusítóhelyet létesítsenek.

Ezen a napon az emberek ezrei a Csikszereda város részét képező, de a központtól mintegy négy kilométernyi távolságra levő Csiksomlyóra igyekeztek. A hatalom nyíltan nem tiltotta meg a búcsú megtartását, csupán mindent megtett, a nyílt erőszak alkalmazását kivéve, hogy tömegesen ne vehessenek részt az emberek a katolikus egyház szervezte, tömegek részvételére számító megmozduláson. A hatalomnak nem volt érdeke, hogy a székelyföldi katolikus tömegekkel, legnagyobb részt falusi szegény- és középparasztokkal, akiket a beinduló kollektivizálás ügyének szeretett volna megnyerni, nyílt konfliktusba kerüljön. Elsősorban a katolikus egyházat, mint a tömegeket befolyásoló, hatalmi központot tekintette ellenfelének. Ugyanakkor azt is felmérhette, hogy ezen a nemzetiségi vidéken milyen gyenge a legitimitása, és azzal is számot vethetett, hogy a tömbmagyar vidéken kialakuló

véres konfliktusnak nemzetközi következményei is lehetnek. A belügyi csapatokat, a hadsereg egységeit mozgósították, de ezek nem jelentek meg közvetlenül a helyszínen. Ott voltak viszont a Marosvásárhelyen és valószínűleg Brassóban toborzott párttag gyári munkások, mint agitátorok.³⁴

Marosvásárhelyről mintegy 170-en érkeztek, 6 nő és a többi férfi. Gyárakból, valamint a város három pártkerületéből toborozták őket. Indulásuk előtt, június 3-án Nagy Mihály, a Maros megyei pártbizottság titkára tartott nekik eligazítást. Több feladatot jelölt meg számukra: meg kell akadályozzák, hogy a búcsúba igyekvők a vonatra felüljenek, majd Csíkszeredában el kell vegyüljenek a búcsúsok között, meg kell figyeljék a viselkedésüket és ki kell hallgassák, miről beszélgetnek, meg kell figyeljék a papok viselkedését, beszédeit, és meg kell győzzék (azaz: „meg kell agitálják”) azokat, akikkel szóba állnak, hogy menjenek inkább a város központjába és nézzék a sportversenyeket, meg egyenek-igyanak az ott felállított sátraknál. Hazatérve a tapasztalatról jelentésben kellett beszámolniuk.

Már 1948-ban is szervezetteren vettek részt a búcsún a pártszervek által kijelölt megfigyelők. Egy 1948 májusában a Maros megyei pártbizottság politikai titkársága által írott jelentésben olvashatjuk, hogy „a csíksomlyói búcsúra 40 elvtársat küldtünk. Mindegyik vallásos csoporthoz, amelyik a megyénk községeiből indult el, 2-3 elvtársat osztottunk be, akik velük mentek, és vigyáztak, hogy ne folytassanak propagandát a Vatikán vonalán...”. Ugyanebben a jelentésben megróják Nyárádszereda járás vezetését, mert ebben az évben többen mentek az itteni helységekből a búcsúra, mint az előzőben.³⁵ 1949 után pedig minden évben már hónapokkal a búcsú előtt szervezik az ellenakciókat. 1950-ben a Maros megyei pártbizottság március 21-i ülésén vitatják meg azt a munkatervet, amelyet Szövérfi Zoltán propaganda és agitációs titkár terjeszt be,³⁶ és amelynek célja, hogy megakadályozza a különböző községek lakóit, hogy részt vegyenek a csíksomlyói búcsún. Cosma Ioan első titkár javaslata szerint ezután folyamatosan kell foglalkozni

ezzel a problémával, fel kell deríteni, melyek azok a községek, ahol az emberek készülnek a búcsúra, és ott kell fokozott munkát kifejtteni. Az akció neve: A falusi kultúra és sport hónapja. Fel kell venni a kapcsolatot azokkal a megyékkal, ahonnan búcsúra járnak,³⁷ és mindenütt összehangoltan olyan ünnepeket kell szervezni, amelyek megakadályozzák, hogy a búcsún részt vegyenek.

6.1.3.1. A búcsú – ahogy az agitátorok jelentései mutatják

Az agitátorok jelentéseiből körvonalazni lehet a búcsún lezajlottakat, valamint azt, hogyan teljesítették megbízatásukat, valamint hogyan viszonyultak ők, az új ideológia hívei és a rendszer harcos támogatói a búcsú jelenségéhez.³⁸

Június 4-én a reggeli órákban, amikor az agitátorok megjelentek Csíksomlyón, a becsléseik szerint 8-9.000 ember volt a kegytemplom körül. A délelőtt várakozással telt el, majd „A tömeg zöme délután 2 óra körül kezdett beözönlenni három irányból egyszerre, szervezett, fegyelmezett sorokban. A csoportok élén a papok jöttek, mindenik kereszttel. Egyes csoportok élén az állami iskolák növendékei vonultak fel tanítóik vezetése mellett...”³⁹ Márton Áron délután 3 óra körül érkezett, mintegy 8.000 csángó kíséretével. Csángó legények „kéz a kézben szoros kordont alkottak Márton Áron körül, hogy lehetetlen legyen az ő megközelítése...”⁴⁰ A püspök körülbelül 15 perces beszédet tartott „megköszönte a csángóknak, hogy elkísérték és megvendégelték őt, valamint azt a szíves vendéglátást, amiben a csángó vidéken töltött öt nap alatt őt részesítették. Kihangsúlyozta, hogy ez alatt az idő alatt meggyőződött a csángók tiszta hitéről. Kérte a híveket, hogy továbbra is tartsanak ki ebben a nehéz időben mellette, és kérte a szülőket, hogy biztosítsák gyermekeiknek a katolikus nevelést, mert ezekben a nehéz időkben, ezekben a nehéz percekben a legnagyobb szükség van arra, hogy a hívek kitartsanak mellette, az egyház mellett...”⁴¹ A mise után több pap is beszélt a hívekhez, többek között Lajos Balázs csíkmindszenti pap. Ezután a búcsúsok ugyanolyan szervezeten, mint ahogy érkeztek, hazaindultak.

Az agitátorok első akciója az volt, hogy „az utasítás értelmében az odautazás alatt elállták a vasúti kocsik ajtaját, megakadályozva ezzel a búcsúra igyekvők felszállását. Így körülbelül 1.000 főnyi tömeg maradt le a vonatról.”⁴² Nem minden állomáson sikerült azonban a tervet megvalósítani, hiszen „Gyergyószentmiklóson a milícia segítségére sietett a búcsúra menő tömegnek és le akarták venni a vonatról Szócs Pál elvtársat, aki a lépcsőn fogózkodva több elvtárssal együtt kiabáltak, hogy ne nyomják őket, mert nincs hely. Erre a milícia le akarta az elvtársakat tenni ... A tömeg egy része kb. 250 lemaradt, míg 100-150-en szálltak fel a milícia segítségével.”⁴³ A megfigyelő munkát már a vonaton megkezdték: „Pénteken délután, mikor a vonatra felszálltunk és elhelyezkedtünk, meglepett a szomszédaim idegenkedése és magatartása. Később, amikor látták barátságos magatartásunkat és hosszabb beszélgetésbe elegyedtünk, kitént, hogy azt mondták nekik, hogy vigyázzanak, mert Vásárhelyt megfigyelők fognak a vonatra felszállni. A nevüket nem tudtam kivenni sehogyan sem a mellettem ülőknek, csak annyit, hogy Dicsőszentmártonból jöttek és Csapóról a búcsúra. Falusi dolgozó asszonyok voltak.”⁴⁴

A megérkezés, pihenés és eligazítás után ötös csoportokba szervezve mentek a helyszínre. A jelentésekben általában igen röviden, utalásokban esik szó arról, mi volt a tevékenységük célja: „Megérkezésünk napján VI. 4-én a kijelölt helyen próbáltunk agitációt folytatni egy az itteni, valamint Csíkszeredában kapott utasítások szerint. A cél az volt, hogy a népet levigyük a motor és football versenyekre.”⁴⁵ A helyszínen egyenként próbáltak szóba elegyedni a búcsúra érkezőkkel, nem sok sikerrel.

„A legnehezebb szektort kaptuk a templom udvarán és a templomot, ahol a legnehezebb volt munkát végezni, mert legkevésbé 36 pap volt, akik ott végezték az ők propaganda munkájukat. Úgy őrizkedtek tőlünk, mint a leprásoktól, kisebb csoport közé egy-egy elvtárs hozzáfurakodott, akik ettek vagy beszélgettek, és próbált bekapcsolódni a beszélgetésekbe, megtörtént az is, hogy első szavukra vagy második szavukra már rávágták, hogy „maguk

kommunisták”. ... Mire az elvtársak válaszoltak, hogy a kommunisták nem jönnek a búcsúra, hanem a termelésben dolgoznak.”⁴⁶

A jelentések legtöbbszörében kitérnek arra, hogy a búcsú sok magatartása azt mutatta, hogy számítottak az agitátorok jelenlétére, és felkészítették őket arra, hogyan kell viselkedni.

„Az egész komoly megszervezésre vallott, sőt értesüléseink szerint versenyszerűen a falvak között. A nép elő volt készítve, hogy csak ismerősökkel meg községbeliekkel álljanak szóba, általában bizalmatlanok voltak. Pl. amikor egy csángó csoporthoz közeledtem kézlökéssel jeleztek egymásnak, és rögtön el is hallgattak...”⁴⁷ „...már a tömeg otthon meg volt szervezve, hogy mi közük nem tudtunk beférközni, ahogy ha egy pap beszélt az emberekkel odamentünk ha észrevett a csengettyűs, a csengőt másképp rázta.”⁴⁸

A megfigyelt és leírt eseményekből igen hiányosan lehet csak összerakni a búcsú mozaikképét. Az agitátorok elsősorban azt vették észre és azt írták le, aminek megfigyelésére felkészítették őket. Például Márton Áron népvézéri gesztusait (karját emelve olyan gesztussal köszöntötte népét, mint Horthy), vagy a magyar nacionalizmus megnyilvánulását. A kommentár azt jelzi, hogy a megfigyelő maradéktalanul azonosul a szereppel, amelyet neki kiosztottak: most még csak feljelt, de a hatalom képviselőjeként az ellenség megfélemlítésére erőszakot is alkalmazna.

„Templom előtti térségen következő sovínista hangzású egyházi éneket írták és énekelték kórusban: Ha a földre néz szemed/ Anyánk háborút és bajt keres/ Ha nézed itt a föld porát/ Ki járt véres Golgotát/ Magyarok is ez a sorsunk/ Hadd szánd meg őket/ És véd meg őket/ Viharban annyit szenvedőket/ Ő szűz anyánk te jól tudod/ Nekünk csak szenvedés jutott/ Ha tör az ellenség reánk/ Te védjél ó drága szűzanyánk/ És nemzetünkre nézz. Meglátásunk szerint ezt az éneket csak a papok hozhatták össze, melyen keresztül a sovínizmust, a nemzeti mérget terjesztik. Jövőre jó volna védekezni ellene, és egyeseket előállítani, felelőségre vonni, kipuhatólni, kitől és honnan ered, úgy a szerkesztőt, mint a terjesztőt megbüntetni.”⁴⁹

Egyértelműen kiderül az idézett részből, más jelentésekből, hogy az agitátorok harcos küldetéstudattal rendelkeztek. Ők osztályharcos lendülettel, csatába indultak, amikor Marosvásárhelyen felültek a vonatra. A vonaton a nyílt agressziót is alkalmazták. Majd a búcsún titkos ügynökként, de ugyanakkor térítőként is viselkedtek: a brassói Keresztes nevű munkást azért róják meg az egyik jelentésben, mert felvilágosító munkáját a materialista filozófia boncolgatásával kezdte, s így elriasztotta hallgatóit. A búcsúban látottakat a pártiskolában tanult tananyag illusztrációjaként értelmezték. Ennek bizonyítására három jelentésből hosszabban idézek.

„Az a meglátásom, hogy alapos és jól megszervezett támadás volt a csíksomlyói búcsú Népköztársaságunk, a szocializmus építése ellen. Megmutatta a katolikus egyház papjainak igazi aljas reakciós rothadt pófáját. Az egész felvonulás, a körmenet a kápolnához, az állandó egyházi dalokat éneklő emberek magatartása, fegyvelmezettsége azt igazolja, hogy a dolgozó parasztság elég nagy része a reakciós katolikus papság befolyása alatt van.”⁵⁰

„Meglátásom az, hogy igenis helyes volt Pártunk álláspontja akkor, amikor a búcsú zavartalan megtartását engedélyezte. Mert ezáltal megismertük ellenségeinket és azt a hatalmas munkát, ami ránk vár. Az egész búcsú úgy festett, mint egy Narodnik felvonulás és nem pedig egy vallásos gyülekezet. Én úgy érzem, ezen az akción nagyon sokat tanultam, mert ami keveset eddig olvastam most a gyakorlatban is megtaláltam és fel tudtam használni.”⁵¹

„Azt, hogy a búcsún részt vehettem, köszönöm a pártomnak, mert azt az elméletet, amit marxista-leninista könyvekből tanultam a gyakorlatban láttam meg, megerősített a harcban, fokozta a gyűlöletet ellenségeinkkel szemben, és erőt adott a további munkára. Többet tanultam egy nap alatt, mint hónapokon keresztül.”⁵²

A jelentéseknek azok a részei a legérdekesebbek, ahol az agitátorok javaslatokat tesznek: mi legyen az, amit a pártnak és az államnak tennie kell, hogy a jövőben ne ismétlődjön meg mindaz, amit a búcsúban láttak és tapasztaltak. A fenti szövegrészekből is kisütő búcsú- és a papok terjesztette sötétség-ellenes indulat a jelentések legnagyobb részében megtalálható. Az összeg-

zés azonban már programszerű: mivel a búcsún látható-tapasztalható volt a tömeges, demonstratív szembenállás, mi az, amit a következőkben a párt vezetésével tenni kell, hogy a hatalom meghódítsa ezt a vidéket, ezt a társadalmat is.

„A jövőre nézve tanulságként meg kell jegyezzük, hogy faluról kikerült jól felkészült kádereket megfelelő népi öltözetben küldjük ki.... Eredményes lenne ha a csíki tanítóinkat felcserélhetnénk, hogy ezáltal biztosítani tudjuk a gyermekek demokratikus szellemben való nevelését. A jövőre vonatkozólag sokat kell foglalkoznunk úgy az alapszervezetekben, mint a tömegszervezeteken keresztül a falusi tömegek felvilágosításával, hogy ki tudjuk őket vonni a papság befolyása alól, mert ezáltal biztosítva lesz ezeknek a tömegeknek a szocializmus munkálataiba való bevonása. Meg kell erősíteniünk alapszervezeteink munkáját, különösen a csángó vidékeken, amelyek még ma is a papi sötétségnek a fészket képezik. Meg kell erősíteniünk az ifjúsági szervezeteinket, lehetőséget kell adnunk ifjainknak, hogy politikai és kulturális színvonalukat emelni tudják, természetesen ifjúsági szervezeteink keretén belül, hogy ezen keresztül össze tudjuk fogni ifjúságunkat, ezáltal biztosítjuk a jövő helyes kádereinek képzését. Korlátlan mértékben kell folytatnunk a felvilágosító munkát a székelyföldön (sic!), hangsúlyozottan a sovinizmus kiölésére, megerősítve a román magyar barátságot, ezáltal biztosítjuk úgy gazdasági életünk, mint politikai életünk akadálytalan fejlődését.”⁵³

6.1.3.2. A frontok

A fárasztó nap után az aktivisták szálásukra tértek, miközben „a tömeg egy része a templomban aludt, fiatalok öregek, sötétben, lehet gondolni, mi volt ottan.”⁵⁴ Ez a kijelentés az agitátort jellemzi: egyáltalán nem ismerheti a templomban töltött éjszaka eseményeit, ugyanakkor saját tapasztalatai szerint minősít.

A nap a frontok felvonulását, a szembenállás demonstrálását hozta el. Szerencsére nem került sor nyílt konfliktusra – és ez elsősorban a szervezőknek, a katolikus egyház papjainak köszönhető. Igaz, előre lehetett számítani arra, hogy provokáció helyszíne lesz Csíksomlyó, és ha vér folyik, akkor ez ürügyet szolgáltat a

hatóságoknak, hogy vádat emeljenek, pert indítsanak, bűnösöket találjanak, és betiltsák a búcsút. Ha meg akarták tartani, akkor nem volt más megoldás: alaposan meg kellett tervezni és szervezni az egyes mozzanatokat. Az államnak a fennen hangoztatott kifogása az volt, ezzel érveltek az aktivisták is, hogy a dolgozó embereket a több napos rendezvény elvonja a termelő munkától. Az agitátorok egyik visszatérő kérdése volt, hogy mi történik közben a szántóföldeken, be tudják-e pótolni a több napos gyaloglással, ide- és visszaúttal elvesztegetett tavaszi munkaidőt. Éppen ezért egy napra, ezen belül is egy délutánra koncentrálták a szervezők az eseményeket: a püspök megérkezését, a kikerülést, a miséket, papi beszédeket. A falusi plébánosok, valószínűleg előzetes egyeztetések nyomán, alaposan előkészítették a búcsúra menő csoportokat. Volt ahol „a pap és a kurátor... gyűléseket tartottak, és bedolgozták, hogy milyen fontos a mai időkben, hogy ezen a búcsún megjelenjünk. Azt mondták, hogy tudja Isten, hogy jövőben meg tudjuk-e tartani vagy sem.”⁵⁵

Egyes papok otthon is és a búcsúban is figyelmeztették a híveiket az óvintézkedések betartására: „A tusnádi pap egyszer összehívta a híveket és a lelkükre kötötte, hogy semmit ne kérdezzenek, senkivel se beszéljenek, a falubeli ismerősökön kívül... A dicsőszentmártoni, csapói, csíktaplocai, mindszeni, csíkszentdomokosi papok külön összehívták a híveiket, és a lelkükre kötötték, hogy lássanak, halljanak, de a búcsún senki idegennel ne beszéljenek.”⁵⁶

Az agitátorokat meglepte a búcsúsok szervezettsége, összetartása, fegyelmeztsége. De ezen túl félelmet is keltett bennük, hiszen egy olyan ellenálló tömeggel találkoztak, amely más helyeken, alkalmakkor is összegyűlhet, az új hatalom és képviselői ellen felléphet. Kiderült, hogy mindaz, ami kormányintézkedésként a katolikus egyház gyengítését célozta, a katolikus tömegekben az egyház és a papok melletti szolidaritást váltotta ki: „Véleményem szerint ha a 137 pap kizárása az állami költségvetésből nem a búcsú előtt történik és ha nem fedezik fel a kultúr-akciók célját, kevesebben jöttek volna el. Mert amit beszélgettünk abból megál-

lapíthattuk, hogy azt mondták, azért is megmutatjuk, hogy a kultúrversenyre nem megyünk, de ide eljövünk, amiért meg akarták ezzel akadályozni a búcsút.” De ezen túl, az általánosabb alávetettség elleni tiltakozás is mozgósította az embereket: „Egy asszony kijelentette idézem a felvonulások alkalmával: megvédjük minden erőnkkel, mindenünket elvehetik, de Istenünket nem”.⁵⁷

A búcsúsok ragaszkodását az egyházhoz és Márton Áronhoz, és a püspöknek tulajdonított csodatevő, áldáshozó hatalmat az agitátorok végleg nem értették, babonás hiedelemnek tartották: azért szép a vetés, mert amerre járt Márton Áron, nyomában megérkezett az eső is,⁵⁸ vagy amelyik községből nem jöttek a búcsúra, ott nem fog esni az eső.⁵⁹ Ellenségesen, értetlenül szemlélték azt is, ahogyan a hívek a bevonuló püspököt fogadják: „A körülöttem levő tömeg vallási órzöngésben tört ki. A megnyilvánulások így hangzottak, hogy Atyánk, Istenünk, Ó lelkem, meg ehhez hasonlók...”⁶⁰ Márton Áron bevonulása a jelentésekben úgy értelmeződik, mint az ellenséges hadvezér megjelenése: „Úgy estefelé látjuk, hogy egy pap lóháton jön mint egy fejedelem a régi időkből amikor elfoglalta a várost.”⁶¹ „Ami a bevonulást illeti, Márton Áron azt a benyomást keltette mintha nem is pap hanem hadvezér vonul az élen azok ellen, akik a sötétséget fel akarják számolni.”⁶²

A front másik oldalán, a búcsúsokban félelmet keltett az agitátorok jelenléte, hiszen ezek jól láthatóak, azonosíthatóak voltak, ugyanis „az elvtársak az esőköpenyüket is magukkal hozták a karjukon, abba a dolgozó ruhába jöttek, amire fel volt írva az üzemnek a neve, ami okot adott arra, hogy következtessenek, hogy kommunisták...”⁶³ Ugyanakkor voltak olyanok, akik nagyon jól tudták, hogy feljelentés készül róluk, de nem törődtek vele. Az egyik agitátor például „felfedezte a marosvásárhelyi Fekete Gyula ügyvédi kamarából kizárt ügyvéd fiát, aki jelenleg egy csiki községben mint jegyző dolgozik, aki unitárius létére szükségesnek látja azt, hogy a plébánossal együtt meglátogassa a szenthelyet, ezzel is megakadályozza a község lakosságának helyes irányba való

nevelését.”⁶⁴ Vagy a kultúrversenyeken szereplő csoportok tagjai is eljöttek a búcsúra, és másnap, amikor a verseny során az aktivisták felismerték és kérdőre vonták őket, akkor nem is tagadták tettüket.⁶⁵

Milyen lehetett a hangulat táboronként a csata után? Az agitátorok hazatértek, megírták jelentéseiket. Az elkövetkező hétvégeken, ünnepek előtt újabb és újabb bevetésekre készültek és agitációs kampányokban vettek részt – közben aki megfelelt, akit a termelésből kiemeltek, az karriert csinált, agitátorból pártaktivista vagy állami funkcionárius lett. A másik tábor tagjai a hősies kiállítás, elveik melletti demonstrálás után hazatértek – de tapasztalhatták, hogy még erősebb a terror, még nagyobb bizonytalanság. Az erkölcsi győzelem mámorát a napi vereségek keserősége váltotta fel. Érthető, ha sokan úgy gondolták: rajtuk már csak a csoda segíthet.

Az 1949-ben átélt élmények hatására a székelyföldi falusi, katolikus társadalom számára a csíksomlyói búcsú ettől kezdve az új hatalommal szembeni ellenállás szimbóluma is lett. Olyan spirituális centrum, amelyhez való közeledés, közelség, maga a tudás, hogy létezik, egy alternatív hatalom jelenlétét tárgyiasította, tudatosította. Úgy gondolom, Csíksomlyó az ötvenes-hatvanas években előbb volt nemcsak a katolikusok, hanem a szélesebb társadalom számára is a kommunista hatalommal szembeni ellenállás helye, mint az összmagyar búcsújáróhely, amivé a hatvanas évek végétől kialakuló, más társadalmi folyamatok eredményeként vált.

6.1.4. A búcsú után

Az előbbieken bemutatott események nyomán a hatóságokban megerősödhetett az a meggyőződés, hogy Márton Áron szervezőereje, a hozzá való ragaszkodás teremtette hatalom, egyszóval vezetői karizmájának kiiktatása gyors lépéseket sürget. Az egyik agitátor írja: „Egy jól megszervezett egyházi tüntetést láttam... Azért írom, hogy tüntetés, mert én annak látom, a katolikus egyház

így akarja megmutatni, hogy milyen hatalmas tömegeket tud megmozgatni. Igen élnek a gyülekezési szabadság jogával. Jó volna, ha Márton és társai a Mindszentyék sorsára jutna.”⁶⁶ A búcsú mint tömegdemonstráció is szerepet játszhatott abban, hogy két hét múlva sor került a püspök letartóztatására. Arról azonban, hogy mi történik Márton Áronnal, a hivatalos nyilvánosságban egy szó sem esik.

A június 21-i letartóztatás után a legfelső államvezetés június 23-ára sürgősen összehívta a rendszerhű egyházi vezetőket: Jusztinián ortodox pátriárkát, Vásárhelyi János református püspököt, Dr. Friedrich Müller és Argay György evangélikus-luteránus püspököket, Moses Rozen főrabbit, Simon Dániel unitárius püspököt,⁶⁷ Vasken Belgiant, az örmény egyház fejét, Tihon mitropolitát, a lipován ó hitű egyház fejét, valamint Mehmed Jakub muftit, a muzulmán vallás egyházfőjét. Kihallgatáson fogadja őket Petru Groza kormányfő, Luka László miniszterhelyettes, valamint Stanciu Stoian vallásügyi miniszter. „Vásárhelyi János református püspök beszédében az összes együttélő nemzet felekezeteinek nevében kijelentette, hogy hitük és hivatásuk szerint szolgálni fogják a béke és a haladás ügyét, és ezáltal bizonyítják be, hogy építő tényezői a közéletnek.”⁶⁸ A református püspök a miniszterelnökségen magyarul elmondott beszédében⁶⁹ a – Márton Áront megtagadó és tőle elforduló – katolikus dolgozók nevében is beszélt, legalábbis így tüntették ezt fel a kommentárok.

Az egyházfők behódolásával, Márton Áron letartóztatásával befejezettek tekinthető az egyházak „államosítása”, azaz beillesztése az új államszerkezetbe. Márton Áron elítélésére pedig eggyel több ok van: nem jelent meg a tanácskozáson. Nem is jelenhetett meg, hiszen ekkor már két napja fogoly. Ám a sajtó erről nem beszél, és ezt az alkalmat is felhasználja a püspök elleni propagandára: „Amikor az országban élő különböző vallásfelekezeti hívek akaratának kifejezésre juttatása érdekében kilenc egyházfő értekezletre gyűlt össze, Márton Áron, a római katolikus egyháznak a hívek bizalmára méltatlan püspöke nem vett részt a tanácsko-

zásokon.”⁷⁰ Ezért nem a katolikus hívek viselik a felelősséget, hanem „Márton Áron és a maga köré beszervezett reakciós klikk, a néparulóknak egy maroknyi kis csoportja, amely azon mesterkedik, hogy a vallás ürügyével a háborús uszító imperialisták szekerebe fogja, a felemelkedésüket jelentő osztályharc útjáról elterelje a katolikus híveket.”⁷¹ A tét ugyanis most már a katolikus egyház alsóbb szintjeinek megosztása, a Márton Áronnal eddig is szembenálló, az államot kiszolgáló úgynevezett „békepapok” számának növelése. A következő lépés a katolikus hívek véleményének felmutatása volt. Ez szervezés kérdése: a csíki katolikus falvak lakói, a csíkszeredai líceum tanulói és tanárai, a Csíkszeredában tanfolyamra összegyűlt tanítók ítélik el Márton Áronnak és híveinek magatartását.⁷²

Szervezés kérdése az is, hogy Márton Áronról többet ne essen szó a nyilvánosság előtt, és az ünnepi megszólalók között ezután legyenek békepapok is.⁷³ Leleplező cikkek sorozata következik,⁷⁴ meg az időnkénti kötelező vezércikkek.⁷⁵ A vádak mögött mindig ugyanaz a valóság áll: „a népellenes reakciónak nálunk a Székelyföldön legjellegzetesebb képviselője a katolikus egyházi lepel mögé megbújó és tevékenykedő reakció, élén Márton Áron gyulafehérvári püspökkel.”⁷⁶ Tehát az új hatalomnak ellenálló legfontosabb szervezett erő a Székelyföldön ebben az időszakban kétség kívül a katolikus egyház, annak ideológiája és bátor papjai. Az átalakulás megállítására, visszafordítására, és ilyen értelemben csodára azonban ők sem képesek. Márpedig a hívek, az emberek csodát vártak.

6.2. Tanítók

Az egyházi iskolák 1948. augusztus 3-i államosítása után az új hatalom mindent megtett azért, hogy a falusi értelmiségnek egy jelentős és befolyásos rétegét, a tanítókat a maga oldalára állítsa (gazdaságilag: állami alkalmazottakká téve őket), és az átalakító tevékenységekbe (összeírások, gyűlések, propaganda, kultúr-
munka)

ka, de az ideiglenes bizottságok munkájába is) bevonja. Egy részük örömmel, lendülettel vette ki részét az „új világ építésében”. Aki nem engedelmeskedett, azt eltávolították, vagy távolabbi vidékekre helyezték. Akik kántori feladatokat is végeztek, azokat választás elé állították: vagy tanítók, vagy kántorok maradnak. Nagyobb részük, akár az egyháznak is hátat fordítva, a biztosabbnak ígérkező, nagyobb fizetéssel járó tanítói állást választotta. A megüresedett állásokba nagyrészt fiatal, képzetlen, de „egészséges” származású (munkás, szegényparaszt családból származó) embereket neveztek ki.

Mindazok, akiknek dönteniük kellett, számot vethettek azzal, hogy az új hatalomnak megvannak az eszközei arra, hogy radikálisabb megoldásokhoz is folyamodjon. Az egyik jelentéstevő agitátor írja a tanítóknak a búcsún való részvétele feletti felindultságában, hogy „hiszem, hogy... gondoskodni fog pártunk arról, hogy a tanító testületet a székelyföldről (sic!) leváltsák és Erdély más részeiről hozzanak tanító személyzetet, aki nem rabja annak a fanatizmusnak, és demokratikus alapon megtalálja a módját a helyes irányba való ifjúnevelésnek.”⁷⁷ Ha egy-egy áthelyezés meg is történt, erre tömegesen nem került sor. Mindenesetre bizonyítható, hogy egzisztenciális veszélyben, döntéskényszerben volt a falusi tanítók rétege.

A tanító-társadalmon belül is kialakult az osztályharc frontja. A legnagyobb összecsapás, a székelyföldi tavaszi kultúrversenyek egyben jelentős próbatételt is jelentett a tanítók számára – mármint lehetőséget az új hatalom számára, hogy próbára tegye őket: hogyan viszonyulnak a kiéleződő falusi osztályharcához. Ugyanis „minden vitán felül áll, hogy a falusi tanító politikai, társadalmi és kulturális magatartása, valamint világnézete jelentős mértékben befolyásolni tudja a falusi tömegeket. Személyes példamutatásával, politikai és emberi hitvallásával a tanító sok száz ember gondolkodásmódját alakíthatja át...”⁷⁸ Abban egyetérthettek a szerzővel, hogy ha az új hatalom szempontjából vizsgáljuk, akkor „a versenyeket úgy kell értékelnünk, mint az öntudatosodó dolgozó

tömegek első komoly összecsapását a letűnt rendszerek falvainkat is fertőző hitvány polgári kultúrájának maradványaival.”⁷⁹ – értsd: a központilag szervezett tömegek első komoly mozgósítása annak érdekében, hogy az új hatalom teremtette keretek között, ahhoz alkalmazkodva és azt kitöltve, megmutassa magát.

A tanítók számára nem volt menekvés: választaniuk kellett, kinek az oldalán állnak.

Sorolni lehet azoknak nevét, akiket „a kemény küzdelem bátor harcosokká, fáradhatatlan küzdőkké edzett... Amit tettek, több volt mint foglalkozásukkal járó kötelesség: a szívük is benne dobbant a verseny-előkészületekben.”⁸⁰ Az ő példamutatásukkal szemben tűnt ki néhány, a nép érdekeivel szembeforduló tanító „hitványsága”. Ezek vagy azt tanácsolták a fiataloknak, hogy ne vegyenek részt a kultúrversenyeken, vagy Márton Áron „uszító propagandáját terjesztették, buzgó társaikat gúnyolták”; ezt a hat, néven nevezett tanítót felfüggesztették állásukból, és lehetséges, hogy az elkövetkezendő kivizsgálások során mások is erre a sorsra jutnak. Tizenöt olyan tanító nevét sorolja ugyanis a cikkíró Jakab Antal, akik Márton Áron, „a demokrácia ellen uszító püspök mellett fejtenek ki propagandát, és mindenáron meg akarják akadályozni, hogy a vallásos érzetű dolgozó parasztok megtisztítsák egyházi szervezeteiket a reakció érdekei mellett manőverező dolgozóktól”. Végül, a konklúzióból kiderül: a tanítóknak nem lehet más választásuk, mint „szorosan együttmenetelve a dolgozókkal, a népnevelés apostolaivá kell válniuk... az az igazi népszolgálat, amelyet azok a székelyföldi tanítók végeztek, akik nemcsak szerepet tanítottak be, hanem a néppel, a népért együtt harcoltak a reakció ellen...”⁸¹

Sajnos, a kialakult véleménykülönbségek, osztályharcos szabályok szerint, meg a megyébe kiszálló minisztériumi tisztviselők hatására⁸² nyilatkozatokká, feljelentésekké alakultak, majd az állásból való felfüggesztéssé válhattak: „A csíkszenttamási tantszövetület tagjai: Ferencz Lajos, Magyar Dezső, Hanzi József, Horváth Rozália, Oláh Ágnes, akik mindannyian lendületesen vették ki

részüket a kultúrverseny megrendezésében, lapunknak küldött írásbeli nyilatkozatukban ezt írták: „Alulírott csíkszenttamási tanítók elítéljük azokat a kartársainkat, akik a székelyföldi kultúr-munkában nem vettek részt és a munkát nem meggyőződésből végezték. Ilyen kartársak úgy a népnek, mint a lelkiismeretesen dolgozó szellemi munkásoknak is ellenségei, miért is érdemtelenek az állásra.” Hasonló határozatot hozott a csíkszeredai gimnázium, a gyergyószentmiklósi vegyes gimnázium tanári kara, a szentsimoni, újtusnádi, valamint számos más község tantestületének tagjai. A csíkmezei és általában a székelyföldi tanítók körében mozgalom kezdődött, hogy szakszervezeti úton is elítéljék a népnevelői tisztségre méltatlan kartársaikat és kizárják őket a szakszervezetekből.”⁸³

Ez a két felidézett esemény: a katolikus egyház és a Márton Áron elleni hajsza, középpontjában a csíksomlyói búcsúval, valamint a „kultúrforradalom” hozta el a székelyföldi falusi elit számára a magatartások mérlegelésének, átalakításának, választásoknak és döntéseknek éles helyzetét. Az új hatalom képviselői szétszórták, elhallgattatták az új hatalom értelmiségi ellenségeit; pozícióba ültették, karriert ígértek az őket kiszolgálóknak. A lenti társadalom dilemmatikus helyzete kiéleződött: a régi elit tagjai, akikre szívesen hallgatnának, nem tudtak érvényes tanácsokat adni, követhető életutakat megmutatni. Az újaknak, átálltaknak pedig nincs hitele. Ez volt talán a legfontosabb célja és legmélyebb-re hatoló eredménye a falusi hagyományos elit elleni hadjáratnak: a tömegek irányítás nélkül maradtak, elveikben és hiteikben megrendültek.

Kiderült a még ellenálló elit számára, hogy a tömegek mozgósítására ezután már csak ellenőrzött, az új hatalom teremtette és az új hatalmat szolgáló keretekben kerülhet sor. Így tehetetlenül szemlélték a papok a millenarista mozgalom kibontakozását is: ennek kezelésére, a hívók felvilágosítására, a mozgalom egyháztól idegen formáinak kritikájára, a jelenség kezelésére nem volt szervezettségük, terük, erejük.

Nem maradt más választás: túrni, engedelmessé válni, idomulni – túlélni. Esetleg hinni a csodában, amint az 1949-ben a székelyföldi falvak társadalmában is tapasztalható volt.

Jegyzetek:

1. Vincze 1994.
2. Vincze 1999.
3. Vincze 1999, 286. p.
4. Vincze 1994, 76. p.
5. *Népújság*, 1949. február 11.
6. Uo.
7. Uo.
8. *Népújság*, 1949. augusztus 3.
9. A *Romániai Magyar Szó* 1949. június 4-i számában jelent meg a beszámoló, tehát az események az ezt megelőző hetekben történhettek.
10. Uo.
11. Uo.
12. Uo.
13. Uo.
14. Vincze 1999, 315. p.
15. Uo, 310. p.
16. Magyarul, brosúra-formában: A vallásszabadság kérdéséről. Kiadja a Román Munkáspárt, 1949.
17. *Scântea*, 1949. február 10.
18. Uo.
19. Uo.
20. Uo.
21. Vincze 1999, 312., 313. p.
22. *Népújság*, 1948. szeptember 27.
23. *Népújság*, 1949. május 1.
24. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 1.
25. Uo.
26. Uo.
27. 1950-től az egyház nem szervezte a búcsút. A jelen levő papok csupán azoknak miséztek, azokat gyóntatták és áldoztatták, akik maguktól megjelentek Csíksomlyón. A Salvator kápolnához való szervezett kikerülés is szünetelt 1949-1990 között. A hatóságok minden tömeges, a templom falain kívüli rendezvényt engedélyhez kötöttek, engedélyezés nélkül pedig rendszerellenes megmozdulásként kezelték. A csíksomlyói búcsú idején tartott ellenrendezvényekből nőtt ki az 1968 és 1990 között minden évben Csíkszögödön, a búcsú napján hivatalosan megrendezett Tavasz a Hargitán fesztivál.
28. Tánzos Vilmos írja 1990-ben erről: „Az utolsó hagyományos szertartásrenddel megtartott búcsú 1949-ben volt, mely azért vált emlékezetessé, mert ezen Márton

Áron püspök is részt vett, aki felcsíki bérmakörútja után lóháton vonult be Csíksomlyóra. A körutat Gyimesfelsőlokon fejezte be, ahonnan éppen Csíksomlyóra volt indulóban, amikor a nép között az a hír terjedt el, hogy a püspök urat az állam el akarja fogni. Ekkor a gyimesiek Márton Aront egy gyönyörű szürke félvér lipicai ménre ültették, és körülötte szorosan felzárkózva kísérték be a búcsúra. Akkor volt a felbuzdulás, a nép annyira igyekezett kifejezni szeretetét és ragaszkodását főpásztora iránt, hogy ha ekkor kísérlék meg tervebe vett letartóztatását, bizonyára szerencsétlenség lett volna belőle.”

29. *Népiújság*, 1949, június 10.
30. Uo.
31. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 11.
32. *Népiújság*, 1949. június 9.
33. Uo. A költői leírás a kiküldött munkatárs, Laer József fantáziáját dicséri. Egyébként a búcsú időpontját Vincze 1949. június 12-ére teszi (Vincze 1999, 315. p.). Újságokban erről egyetlen sort sem találtam, más forrásból derült ki, hogy június 4-én volt pünkösöd szombatja, a búcsú napja. A motorbicikli-versenyzők feltűnése is ezen a hétvégén ezt igazolja.
34. A MÁL őrzi azt az iratcsomót, amelyre támaszkodva a továbbiakban az agitátorok kiletét, munkáját bemutatom. Lásd: 1073-as fond, 1949, 120-as iratcsomó. Nem itt, hanem az agitátorok útjáról készült, más iratcsomóban talált összefoglalóban esik szó arról, hogy brassói munkás is volt az agitátorok között (1073-as fond, 1948/79-es iratcsomó, 348. oldal).
35. MÁL, 1073-as fond, 63-as iratcsomó, 41. lap.
36. A munkaterv neve: Munkaterv a Kultúra és Népi Sport hónapjára, május 8.-június 10. között. Mivel az akciók többségét ezekre a napokra tervezik, valószínű, hogy ebben az évben a búcsú a május 27, 28, 29-ére eső hétvégén volt. A munkaterv szerint 100 agitátort készítenek fel, hogy a búcsúra elmenjenek. Lásd: MÁL, 1073-as fond, 161-es iratcsomó 71, valamint 162-es iratcsomó 12-14. oldal.
37. Az előző években, így 1949-ben, de ezután is, mindaddig, amíg 1953-ban már új adminisztratív keretben, a Magyar Autonóm Tartományban kerül sor a búcsún való részvétel elleni szervezett propagandára és agitációra, az ellenakciókat elsősorban a Maros megyei, majd 1951-1952-ben a Maros tartományi pártbizottság szervezi, noha ekkor Csík rajon Sztálin tartományhoz tartozik. Úgy gondolom, hogy nemcsak arról van szó, hogy a központból rájuk osztották ezt a feladatot, hanem arról is, hogy helyi szinten ezt fontosnak tartották és vállalták a pártvezetők.
38. A már említett 120-as iratcsomó 100. legnagyobbreszt kézzel írt jelentést tartalmaz. Érdemes részletesebb elemzésnek alávetni ezeket - de ennek nem itt a helye. 96 férfi és 4 nő írta ezeket a jelentéseket, 5 belőlük románul fogalmazódott, összesen, a nevekből ítélve, legalább 7 román tagja is volt a csoportnak. Sajnos, nem mindegyik jelentésíró tüntette fel azt, hogy mi a pártfunkciója, melyik pártszervezet tagja. Azok között, akik feltüntették, 4 alapszervezeti titkár, 3 „káder reszort felelős”, 1 szervezeti felelős, 1 politikai csoportfelelős van. 6 a Közüzemek, 3-3 a Kaláka (konzervgyár), RATA, CFR, 2-2 a Posta és a Simó Géza bútorgyár, 1-1 a Cukorgyár, Unitatea cipész szövetkezet, városi ideiglenes bizottság dolgozója. Ekkor Marosvásárhely három pártkörzetbe van osztva, innen is toboroztak agitátorokat: 11-en a Simó Géza, 6-on a Teohari, 2-en a Gheorghiu-Dej nevű körzethez jöttek. Feltételezem, hogy legnagyobbreszt önkéntesen jelentkeztek a csíksomlyói útra - akárcsak más, adódó agitatóri feladatokra választások előtt, ünnepekkor, kampányok idején. A jelentésekből az új eszme meggyőződéses híveinek, vagy legalábbis tudatlan és tájékozatlan, esetenként fanatikus emberek-

- nek a képe körvonalazódik. Írásbeliségük igen alacsony színvonalú, vannak olvashatatlan jelentések is. Munkásemberek voltak, nem pártfunkcionáriusok – azaz ekkor még ilyen és hasonló feladatokra csak hozzájuk hasonló önkénteseket tudott csatasorba állítani a pártvezetés.
39. Most és a továbbiakban, ha másképp nem jelzem, az idézetek a már említett 1073-as levéltári fond 79-es és 120-as iratcsomóinak anyagaiból származnak. Éppen ezért esetenként csak az iratcsomó számát és az oldalszámot jelzem. Ez esetben az idézet helye: MÁL 1073. fond, 79. cs. 344.
40. Uo. 345.
 41. Uo.
 42. 79, 344.
 43. Uo. 120. cs. 3.
 44. Uo. 120. cs. 65.
 45. Uo. 120. cs. 44.
 46. Uo. 120. cs. 3.
 47. Uo. 120. cs. 47.
 48. Uo. 120. cs. 49.
 49. Uo. 120. cs. 25.
 50. Uo. 120. cs. 6.
 51. Uo. 120. cs. 18.
 52. Uo. 120. cs. 7.
 53. Uo. 79. cs. 348.
 54. Uo. 120. cs. 10.
 55. Uo. 120. cs. 53.
 56. Uo. 79. cs. 346.
 57. Uo. 120. cs. 47.
 58. Uo. 120. cs. 5.
 59. Uo. 79. cs. 347.
 60. Uo. 120. cs. 8.
 61. Uo. 120. cs. 34.
 62. Uo. 120. cs. 18.
 63. Uo. 120. cs. 4.
 64. Uo. 79. cs. 345.
 65. Uo. 120. cs. 2.
 66. Uo. 120. cs. 43.
 67. Az unitárius püspök ekkor Kiss Elek. Simon Dánielt, aki a rendezvényen részt vesz, tévesen nevezi az újság püspöknek.
 68. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 27.
 69. Amelyet, véleményem szerint, a propagandisztikus célokon kívül semmi sem indokolt, lévén hogy a behódolás, hűségnyilatkozat nem hordoz etnikus tartalmat.
 70. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 29.
 71. Uo.
 72. Példák az elítélő cikkekre:
 Főlháborodással értesültek a csiki katolikus falvak dolgozói, hogy Márton Áron püspök távolmaradt az egyházfők értekezletéről. Levelek tömege bélyegzi meg a püspök demokrácia-ellenes magatartását (*Népújság* 1949. július 1.);
 Csíkmegeye tanítóságának tömegei elítélik az imperialista zsoldba szegődött Vatikán népellenes politikáját. A csíkszeredai tantestületi irányító tanfolyam résztvevőinek nyilatkozata (*Romániai Magyar Szó*, 1949. augusztus 1.)

73. Példák ilyen megszólalásokra 1949 folyamán:
Az egyháznak és papjainak feltétlenül védelmezniük kell a békét. Balázs Pál kajántói plébános írása (*Világosság*, 1949. december 23);
Kész vagyok a béke ügyét szolgálni a Román Népköztársaságban. Bánffy Miklós kézdivásárhelyi plébános írása (*Romániai Magyar Szó*, 1949. december 24.)
74. Példaképp itt csak azokat a cikkeket említem, amelyeknek a címében is személyi szerint Márton Áron elleni támadást fogalmaznak meg:
Mikor Márton Áronnak sikkasztó zsirosparasztok tetteinek palástolása miatt menekülnie kellett a katolikus hívek tömegei elől. Csíkszépvíz dolgozó népe nem tudja elfelejteni, hogyan forgatta ki saját vagyonából az egyházi reakció (*Romániai Magyar Szó*, 1949. június 6);
Márton Áron püspök népnyzó zsirosparasztokkal, gabonaüzérekkel igyekszik népszerűsíteni magát. Az öntudatos dolgozó tömegek tisztán látják, hogy a püspök egyházi tekintélyével próbálja fedezni a kizsákmányolók érdekeit. Csíkszépvíz lakosságának hatalmas többsége elégtétellel vette tudomásul Márton Áron és társai leleplezését (*Romániai Magyar Szó*, 1949. június 9.);
Márton Áron püspök cinkosai feketézők, gabonaüzérek, zsirosparasztok, volt vasgárdisták és imrédysta pártvezérek. A római katolikus egyház néparuló vezetői a dolgozók legádázabb kizsákmányolóival folytatják demokráciaellenes aknamunkájukat (*Romániai Magyar Szó*, 1949. június 13.);
Volt manisták, cégéres fasiszták, feketevágók cinkos bandája Márton Áron püspök politikájának végrehajtói Gyimesközéplokon és Gyimesbükkön. A gyimesi dolgozó nép tömegei felfedezték az összefüggést az egyházi reakció és az angolszász imperialisták szándékai között. (*Romániai Magyar Szó*, 1949. június 16.);
Márton Áron püspök biztatására egyes papok sötét tudatlanságot terjesztenek a hívek között, az egyházi reakció bérencei pedig késekkel támadják meg a dolgozó nép fiait. Nézzünk a gallerja mögé Szöcs Béla csíkdánfalvi plébánosnak és csatlósának, Dobos János vezérkürtösnek (*Népűjság*, 1949. június 16.);
Gyergyószárhegy valamennyi népnyzója benne van az egyháztanácsban. Kik és miért vezetik félre a nagyközség dolgozóit. Mindenre kapható bünszövetkezet Márton Áron püspök népellenes politikájának vakmerő végrehajtója (*Romániai Magyar Szó*, 1949. június 26.);
Négy pap, akik Márton Áron szekerét tolják Csíkban. Szöcs Béla kizsákmányoló, Fazakas István éjjeli zenét ad, Raffay Alajos a sárga földig issza magát, László Ignác üzletet csinál az imádkozásból (*Népűjság*, 1949. július 4.);
Ostoba „csodatételek” hírének terjesztésével bolondítják a népet Márton Áron ügynökei. Péter Boros Fortunát titokban terjesztett fasiszta füzetet és azok a „csodák”, amelyekről az egyházi reakció népámítói nem beszélnek (*Romániai Magyar Szó*, 1949. július 23.);
Leleplezzük Márton Áron szenttamási cinkosait. Valóságos bünszövetkezet sanyargatta hosszú éveken át a község dolgozó lakosságát. Honnan szerezték vagyonukat Magyar Dezső és társai, akiket most kiakolbóltottak a szövetkezetből (*Igazság*, 1949. augusztus 6.).
75. A vallásszabadság bitorlói (*Népűjság*, 1949. június 6.);
Nem lehet a vallásszabadságot a nép szabadsága ellen felhasználni (*Romániai Magyar Szó*, 1949. június 19.);
Kiket szolgál Márton Áron? (*Népűjság*, 1949. június 26.).
76. *Népűjság*, 1949. június 26.
77. MÁL, 1073. fond, 120. cs. 2.

78. A kultúrversenyek Jakab Antal elemzi a *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 18-i számában, tehát jóval a versenyek utolsó, megyeközi szakasza előtt; a cikk címe: *Székelyföldi tanítószágunk számára kemény vizsga volt a kultúrversenyek megrendezése*. A néppel együttérző tanítók példás lelkesedéssel járultak hozzá a székelyföldi kultúrverseny döntő ütközetének sikeréhez. A kizsákmányolók és az egyházi reakció néhány tucat kulákszármazású tanítóval akarta meghiúsítani a verseny sikerét. Nyílt demokráciaellenes magatartásukért öt csíkmegyei tantestületi tagot felfüggesztettek állásából. A cikk szerzője a példáit Csík megyéből veszi, mert - mondom én - itt volt a legnagyobb az ellenállás miatt a harc. Ő nem ezt mondja: azért Csík megye, mert „ebben a megyében a székelyföldi tanítók erényei és hibái felfokozottabb mértékben észlelhetők, azaz élesebben jelentkeznek”.
79. Uo.
80. Uo.
81. Uo.
82. Például az „évváró vizsgák előkészítésével kapcsolatban székelyföldi körútját végző Czíkó Lőrincz közoktatásügyi miniszteri tanácsos előtt Csík megye becsületes gondolkozású tanítói egymásután fejezték ki azt a kívánságukat, hogy reakciós kartársaikat a tanítószág becsületének megvédése érdekében távolítsák el a tanügyből...”. Azt nem tudni, hogy őket a miniszteri tanácsos kérdezte-e, és hogyan kérdezte. *Lásd Romániai Magyar Szó*, 1949. június 30.
83. Uo.